

Archeologienota

Tessengerlo – Diesterstraat 172-182

Ruth Ferket en Natasja Reyns

Bornem
2021

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Ruth Ferket en Natasja Reyns

All-Archeo bvba
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2021/12.807/37

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	9
2.3	Onderzoeksopdracht	9
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	9
2.3.2	Beschrijving geplande werken	9
2.3.3	Werkwijze	13
2.4	Assessmentrapport	13
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	13
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	20
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	29
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	32
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	32
3	Samenvatting	34
4	Bibliografie	35
4.1	Publicaties	35
4.2	Websites	35
5	Bijlagen	36
5.1	Archeologische periodes	36

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2020J78

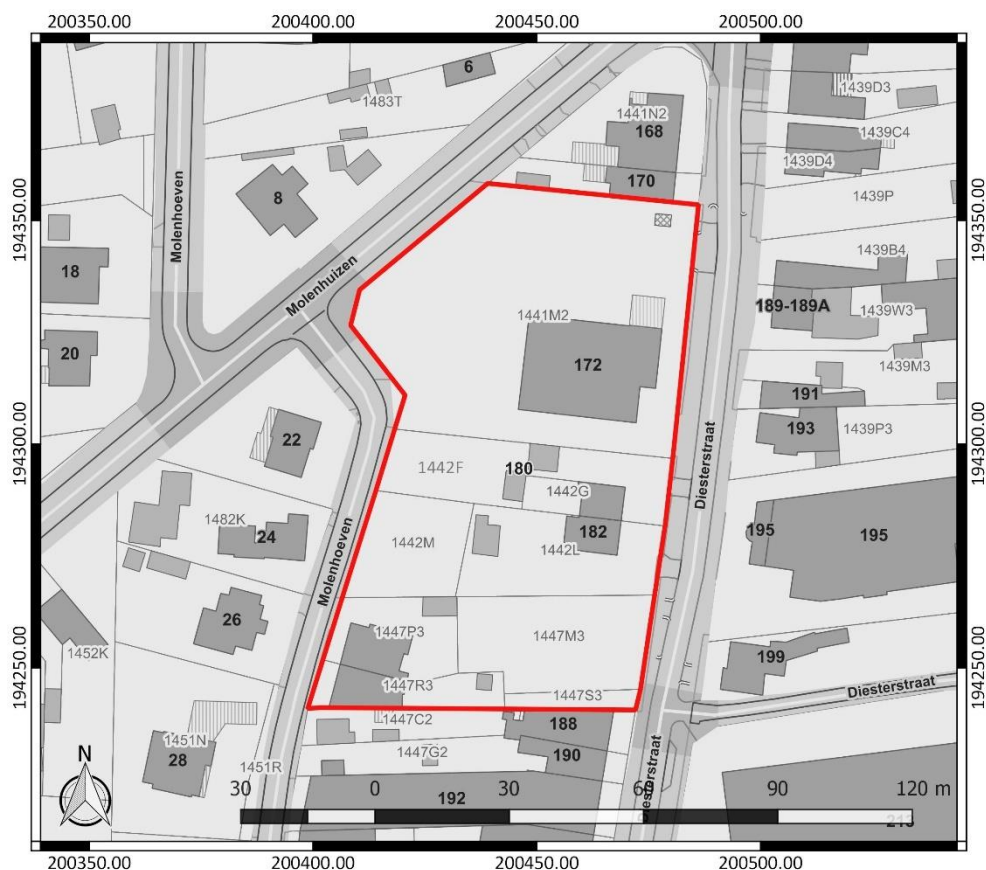
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Limburg, Tessenderlo, Tessenderlo, Diesterstraat 172-182, Berg

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 200398.81, 194240.58
- 200486.12, 194358.27

Kadastraal plan:

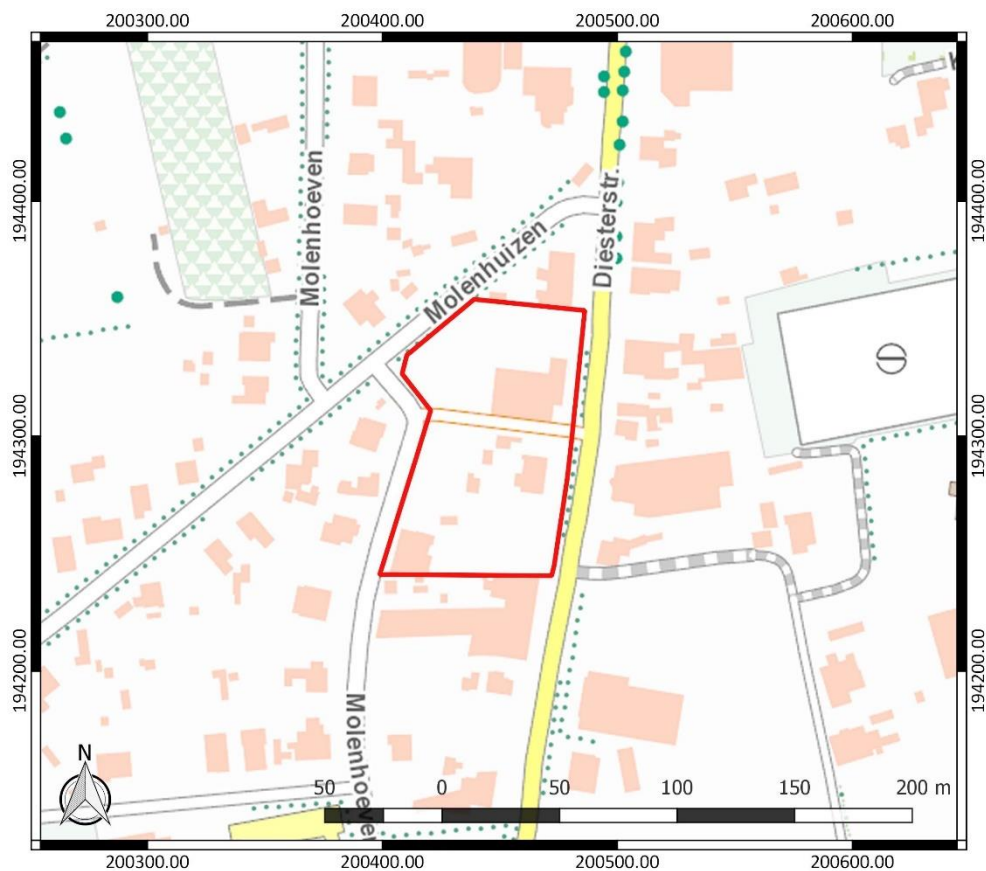

Figuur 1: Kadastraal plan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Tessenderlo, Afdeling 3, sectie C, nummers 1441M2, 1442F, 1442G, 1442L, 1442M, 1447M3, 1447P3, 1447R3 en 1447S3

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 7735 m²

Topografische kaart:

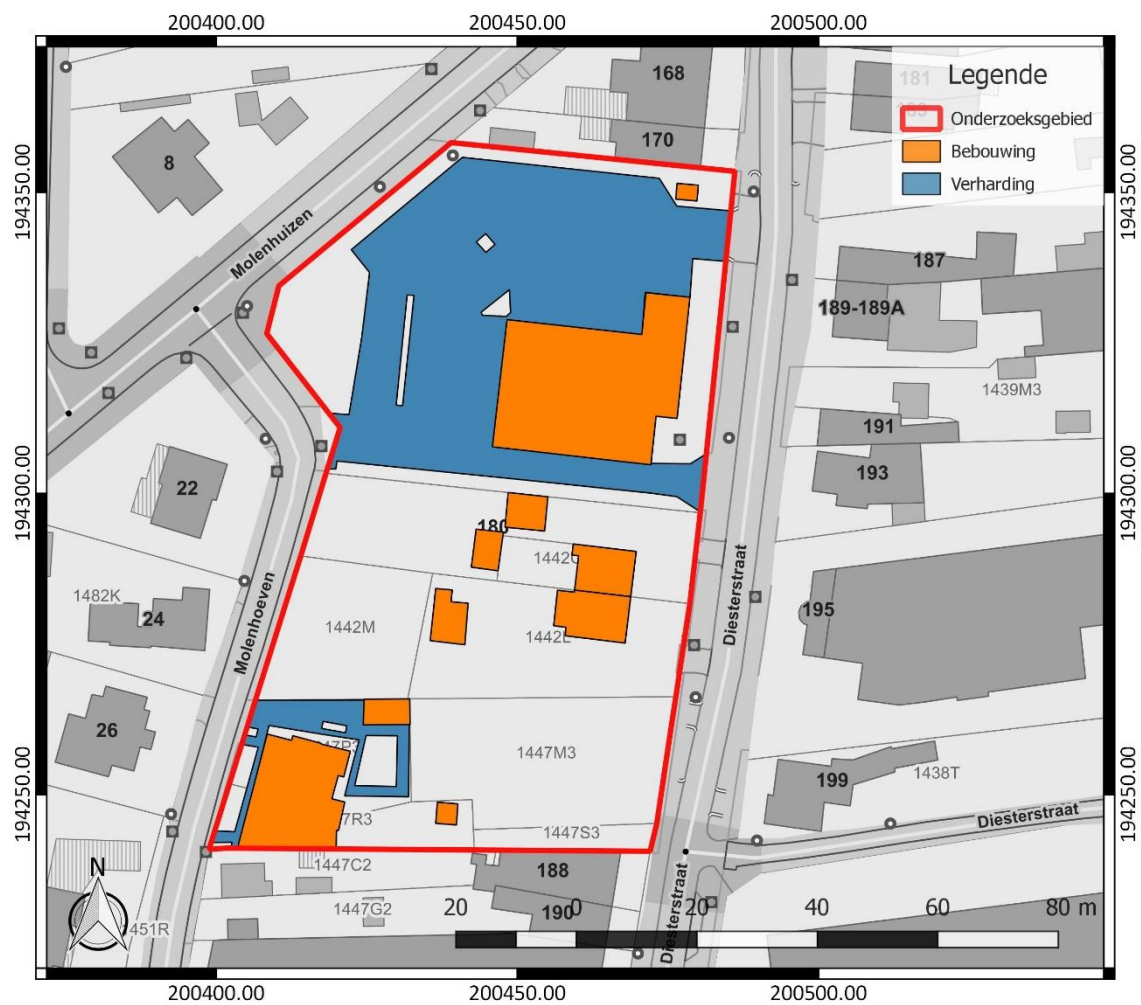

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 20/10/2020 – 05/03/2021

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, metaaltijden, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, bos

Verstoorde zones: Er bevinden zich gebouwen (een supermarkt en enkele woningen met bijgebouwen) en verhardingen ter hoogte van het onderzoeksgebied (Figuur 3). Er kan verondersteld worden dat de realisatie ervan enige negatieve impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief. De precieze aard en de omvang van deze verstoring is echter niet gekend.

Figuur 3: Verstoringenkaart, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

Figuur 4: Luchtfoto bestaande toestand

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

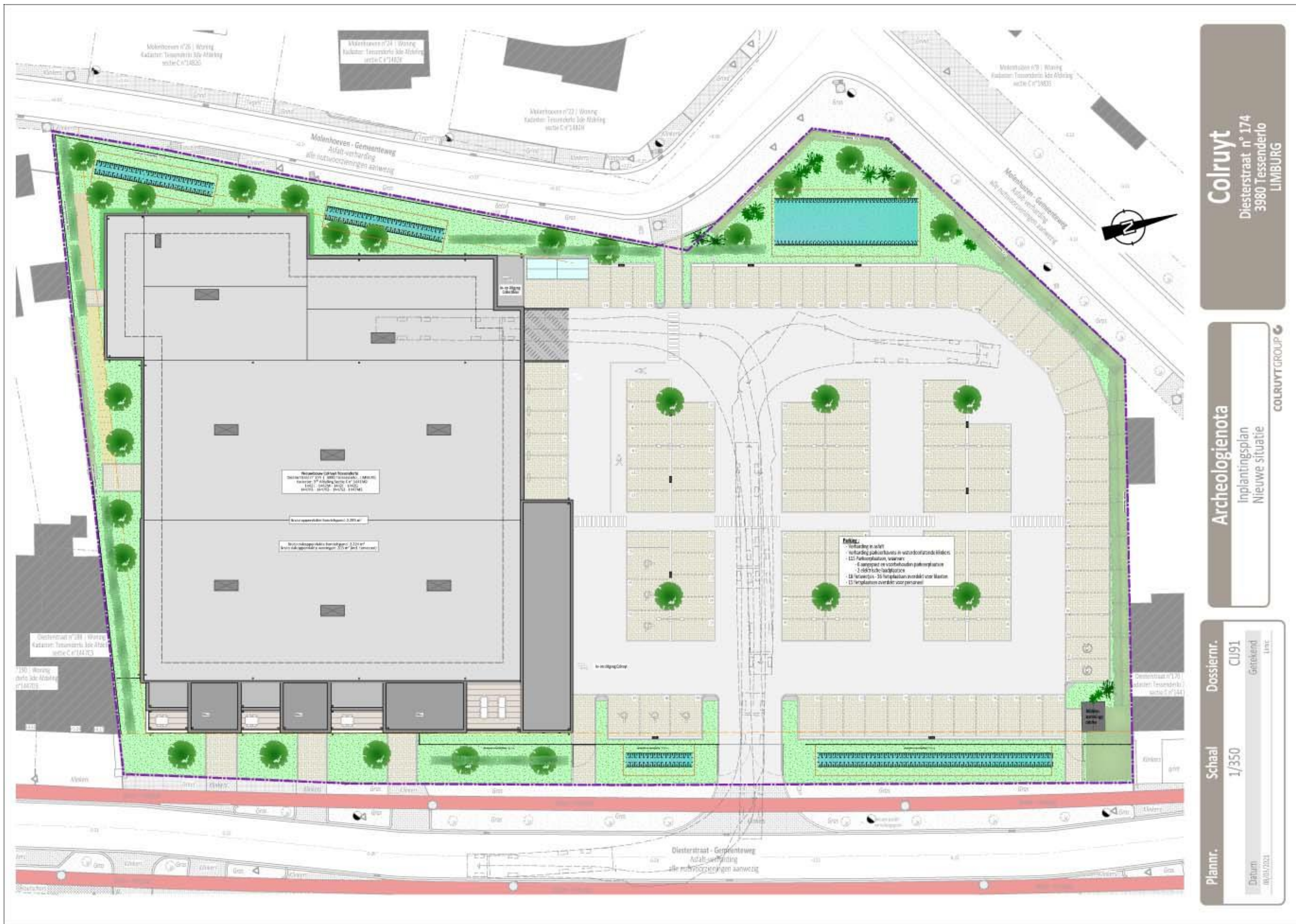
Op het terrein wordt de bouw van een nieuwe supermarkt voorzien. Hiervoor zal de bestaande bebouwing, waaronder een bestaande supermarkt, gesloopt worden. De bestaande supermarkt bevindt zich in de noordelijke zone van het onderzoeksgebied. De nieuwbouw zal opgetrokken worden in de zuidelijke helft van het terrein.

Ten noorden van het nieuwe gebouw wordt een parking aangelegd. De parking wordt ontsloten via de Diesterstraat in het oosten.

Rond de supermarkt en de parking wordt een groenzone aangelegd. Langs de westelijke, zuidelijke en oostelijke rand van het terrein worden bomen geplant. In de groenzones worden infiltratiegrachten aangelegd. De bestaande MS-cabine in het uiterste noorden van het onderzoeksgebied blijft behouden.

De funderingswijze en -diepte van de nieuwbouw ligt nog niet vast. Deze gegevens zijn afhankelijk van de resultaten van sonderingsonderzoek dat nog moet plaatsvinden.

Een rioleringsplan en snedes zijn op dit moment nog niet beschikbaar.

Figuur 5: Inplantingsplan nieuwe toestand

Plannr.	Schaal	Dossiennr.
	1/350	CIJ91
Datum		Getekend
06/03/2021		Line

Archeologienota
Voorgevel

COLRUYT GROUP

Colruyt
Diesterstraat n° 174
3980 Tessenderlo
LIMBURG

Figuur 6: Terreinprofiel

Figuur 7: Grondplan geplande winkel

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is gegeorefereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), het primitief kadasterplan uit 1840-1843, de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Vandermaelenkaart (1846-1854) worden vier momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

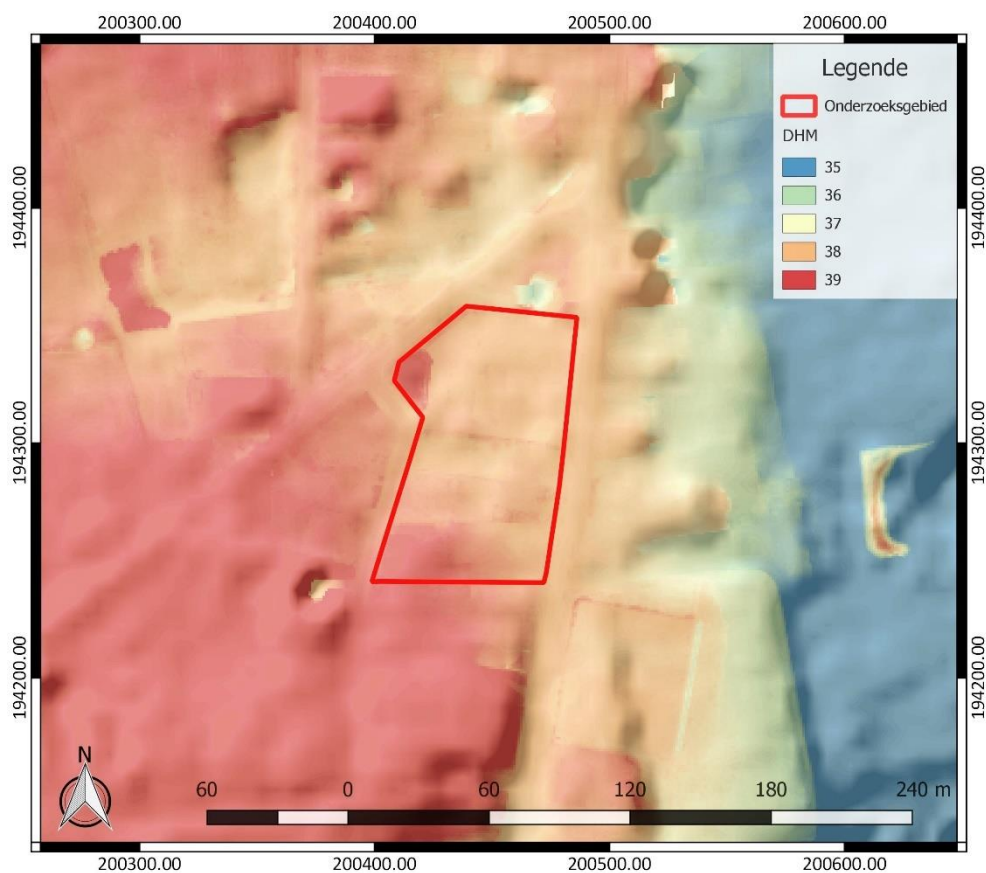
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

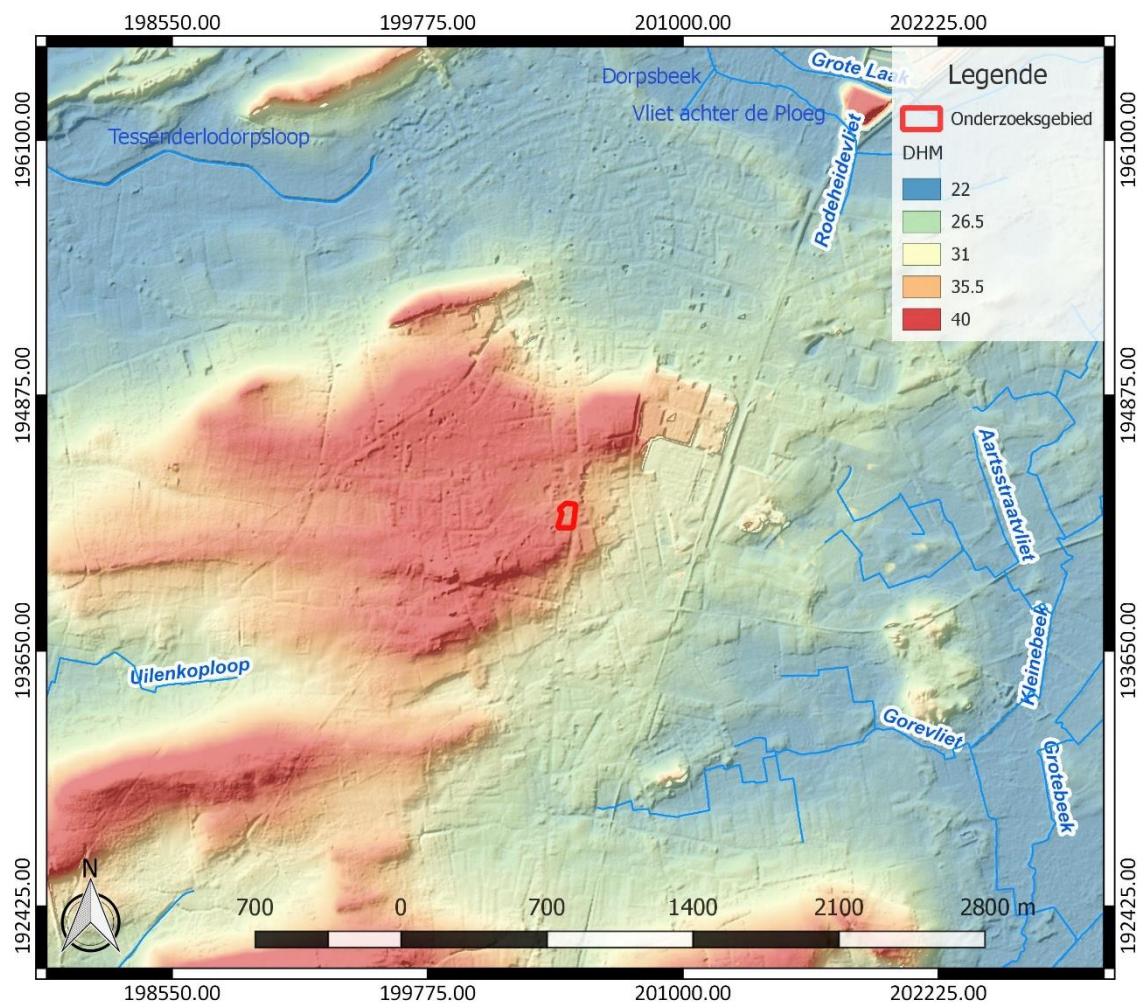
Het onderzoeksgebied bevindt zich op een afstand van ca. 1,2 km ten zuiden van het centrum van Tessenderlo. Het terrein wordt omsloten door de Diesterstraat in het oosten, Molenhoeven in het westen en Molenhuizen in het noordwesten (Figuur 8). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebieden. Hydrografisch behoort het tot het Demerbekken. In het noordwesten grenst het terrein aan het Netebekken. De meest nabijgelegen waterlopen in de omgeving bevinden zich al op enige afstand van het onderzoeksgebied. Het betreft de Dorpsbeek, Vliet achter de Ploeg, Rodeheidevliet en Grote Laak ten noordoosten, de Aartsstraatvliet en Kleinebeek ten oosten, de Gorevliet en Grotebeek ten zuidoosten, de Uilenkoploop ten zuidwesten en de Tessenderlodorpsloop ten noordwesten (Figuur 10).

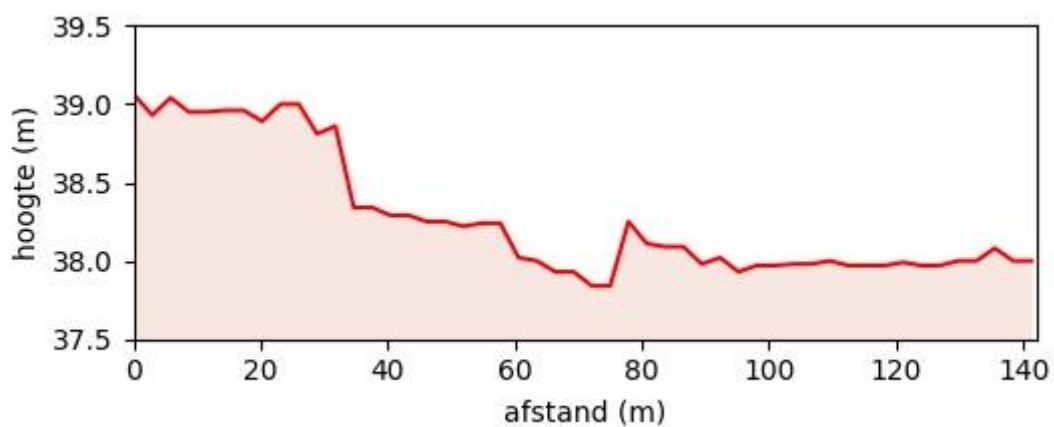
Figuur 8: Luchtfoto van 2019 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

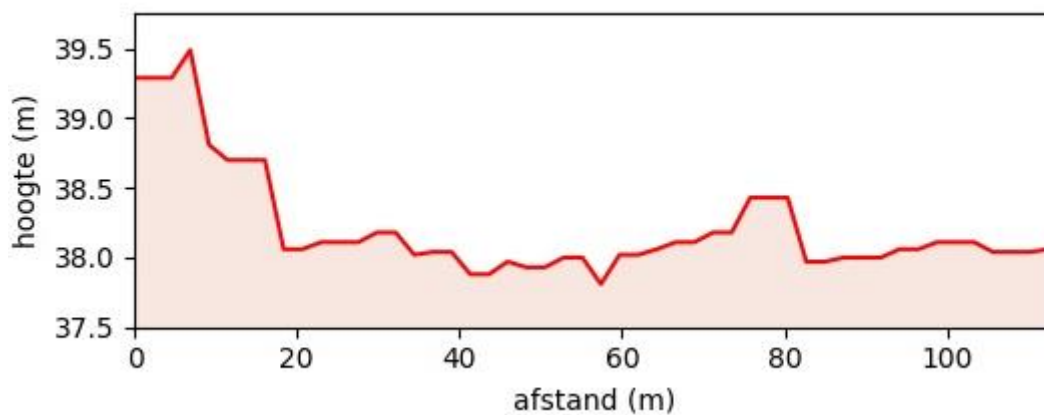
Figuur 9: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 10: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 11: Hoogteverloop van zuidwest naar noordoost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Figuur 12: Hoogteverloop van noordwest naar zuidoost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Tessenderlo bevindt zich in de Zuiderkempen. In het zuidwesten is het landschap heuvelachtig en sluit het aan bij het Hageland. Elders is het reliëf vlak.³ De heuvelreeks in Tessenderlo vormt de scheiding tussen het Netebekken en het Demerbekken. De waterscheidingskam ligt op een hoogte van 25 tot 43 m.⁴ De gemeente ligt ten westen van het Kempens Plateau, een enorme waaivormige vlakte met een hoogte boven de 70 m. Een relatief bruuske overgang markeert de grens tussen het Plateau en de lager gelegen gebieden in het westen, die op een hoogte van ca. 45 m liggen. De westelijke rand van het Plateau heeft een onregelmatige vorm door de insnijdingen van een aantal loodrecht op de plateaurand lopende valleien. De afhellende plateaurand is ontstaan door hellingserosie.⁵ Het onderzoeksgebied bevindt zich op een hoogte, die in het oosten afhelt naar een lager gelegen valleigebied (Figuur 9). Het terrein kent een hoogte van 37,8 tot 39,5 m TAW (Figuur 11 en Figuur 12). De hoogste zones bevinden zich in het noord- en het zuidwesten van het terrein.

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 13) bestaat uit de Formatie van Diest. Deze formatie wordt gekenmerkt door groen tot bruin zand, dat heterogeen en glauconietrijk is. Dit zand wordt verder gekarakteriseerd door een schuine gelaagdheid en bevat meerdere grindlagen, (ijzer)zandsteenbanken en kleirijke en micarrijke horizonten.⁶

³Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Tessenderlo [online] <https://id.erfgoed.net/themas/13927> (Geraadpleegd op 21-10-2020)

⁴Baeyens 1960, 10

⁵Frederickx *et al.* 1996, 4

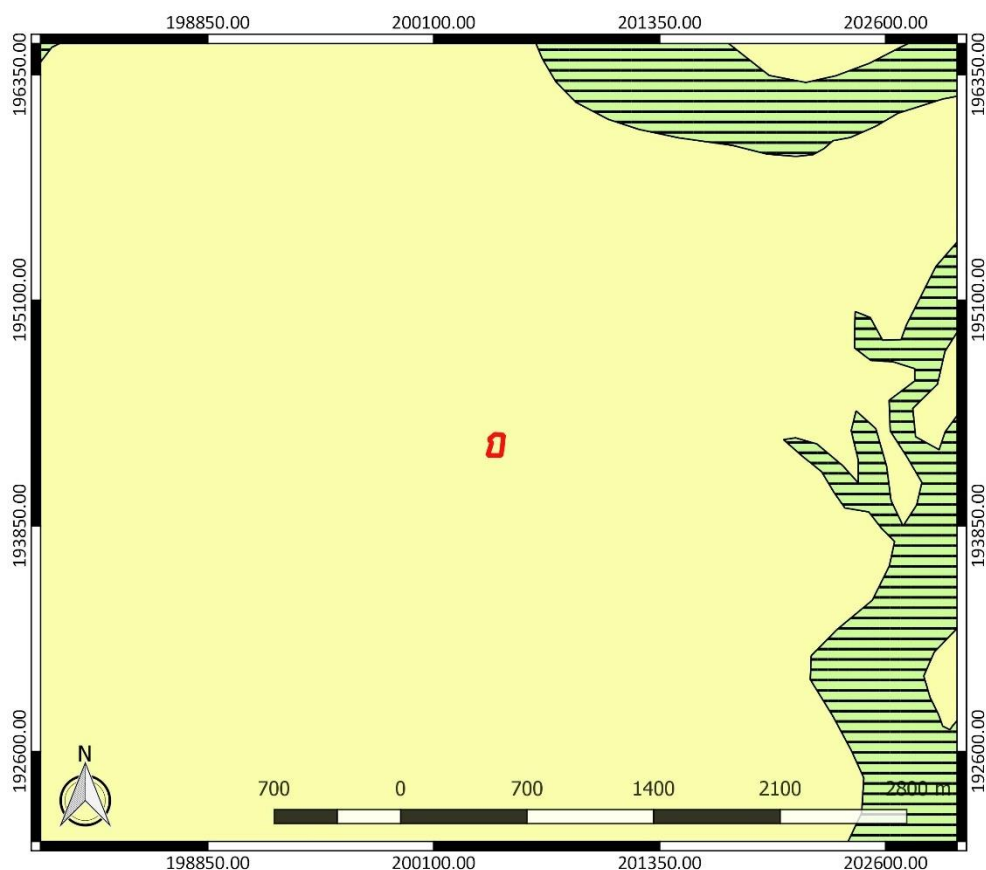
⁶www.geopunt.be/kaart

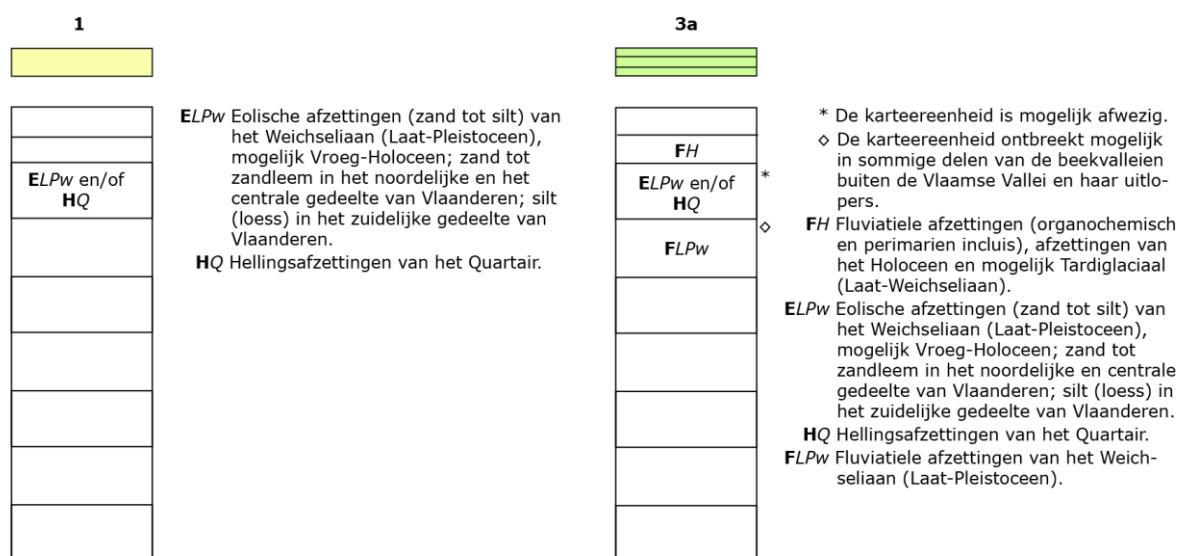
Figuur 13: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De quartairgeologische kaart (Figuur 14) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Ter hoogte van enkele beekvalleien in de omgeving (gearceerd weergegeven op de kaart) zijn deze afzettingen mogelijk afwezig. Daar treffen we jongere fluviatiele afzettingen, afzettingen van het Holoceen en mogelijk van het Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan) aan. Mogelijk zijn er daar ook nog oudere fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) aanwezig.⁷

⁷ www.geopunt.be/kaart

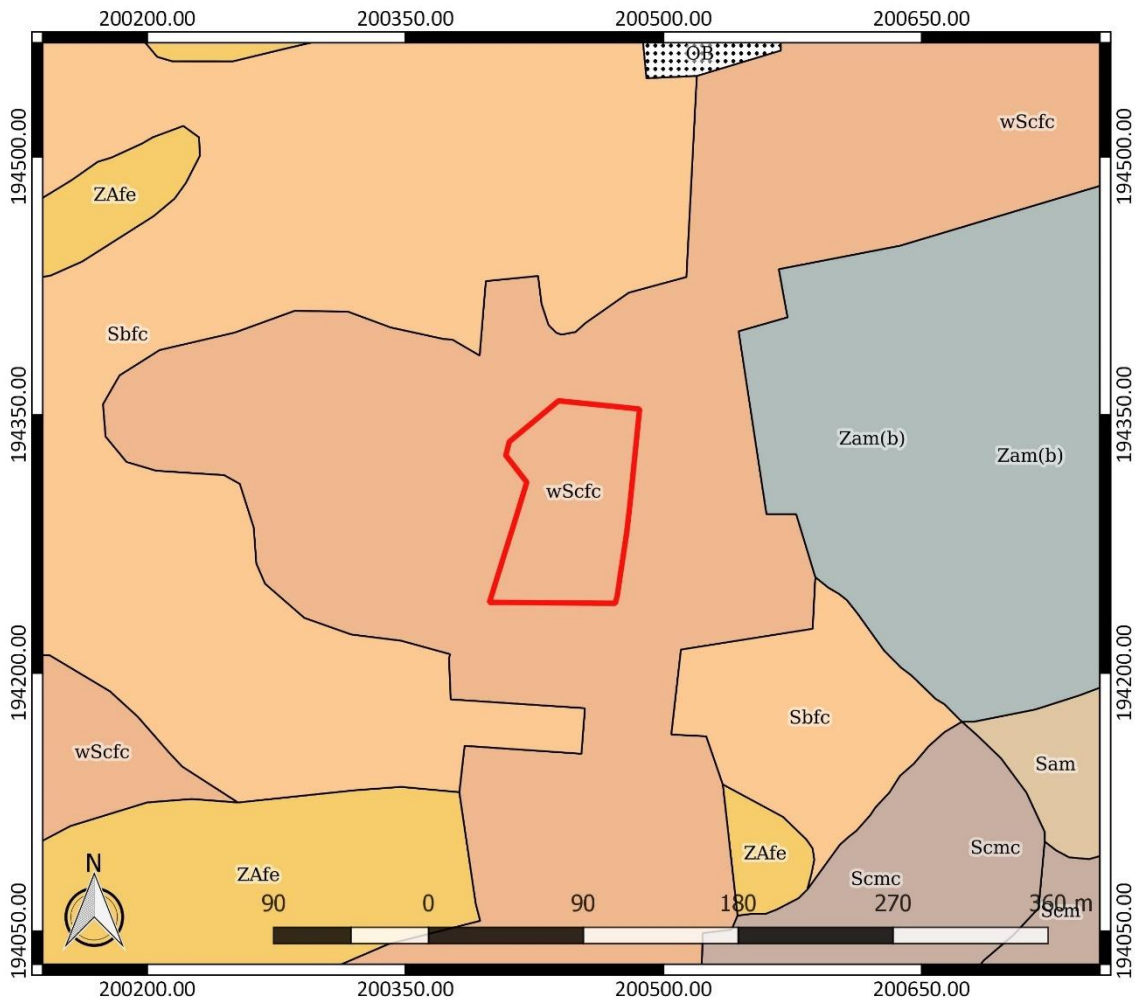
Figuur 14: Quartairegeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 15: Legende bij de quartairegeologische kaart (www.geopunt.be)

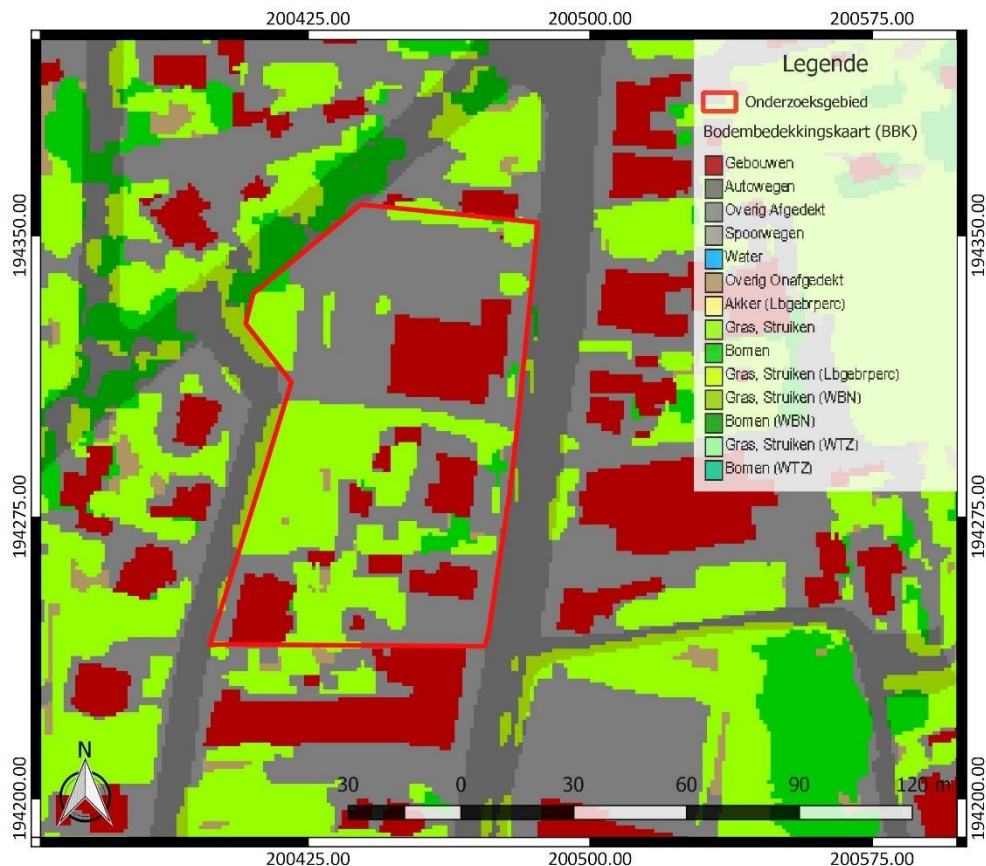
De bodemkaart (Figuur 16) toont dat in het onderzoeksgebied een matig droge lemig zandbodem met weinig duidelijke ijzer en/of humus B horizont en klei-zandsubstraat op geringe diepte (ondieper dan 75 cm) te verwachten is (wScfc). De materialen vertonen in de diepte een geel- of groenachtige kleur. Rondom het terrein evolueert de bodem naar een droge lemige zandbodem met weinig duidelijke ijzer en/of humus B horizont, waarbij de materialen in de diepte een geel- of groenachtige kleur vertonen (Sbfc). Op korte afstand ten oosten geeft de bodemkaart een zeer droge zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont en een gevlekte textuur B horizont (Zam(b)) aan. Ten zuidoosten en

ten zuid- en noordwesten treffen we ook nog droog zandbodem met weinig duidelijke ijzer en/of humus B horizont en stenige materialen (texturen Z en S) aan (ZAfe). Ten zuidoosten zijn ook nog een matig droge (Scm en Scmc) en een zeer droge (Sam) leemig zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont te verwachten. Bij bodemtype Scmc vertonen de materialen in de diepte tevens een geel- of groenachtige kleur.

Figuur 16: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

In het onderzoeksgebied zijn op de bodemgebruikskaart gebouwen en verhardingen te bemerken. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart ingenomen door gras, struiken en bomen (Figuur 17). Dit beeld komt grotendeels overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 8). De luchtfoto toont echter ook dat enkele gebouwen en een deel van de verharding in het zuiden van het terrein inmiddels afgebroken zijn. De potentiële bodemerosiekaart geeft geen informatie over de erosiegevoeligheid binnen het onderzoeksgebied en wordt daarom niet weergegeven.

Figuur 17: Bodemgebruikskartaal met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

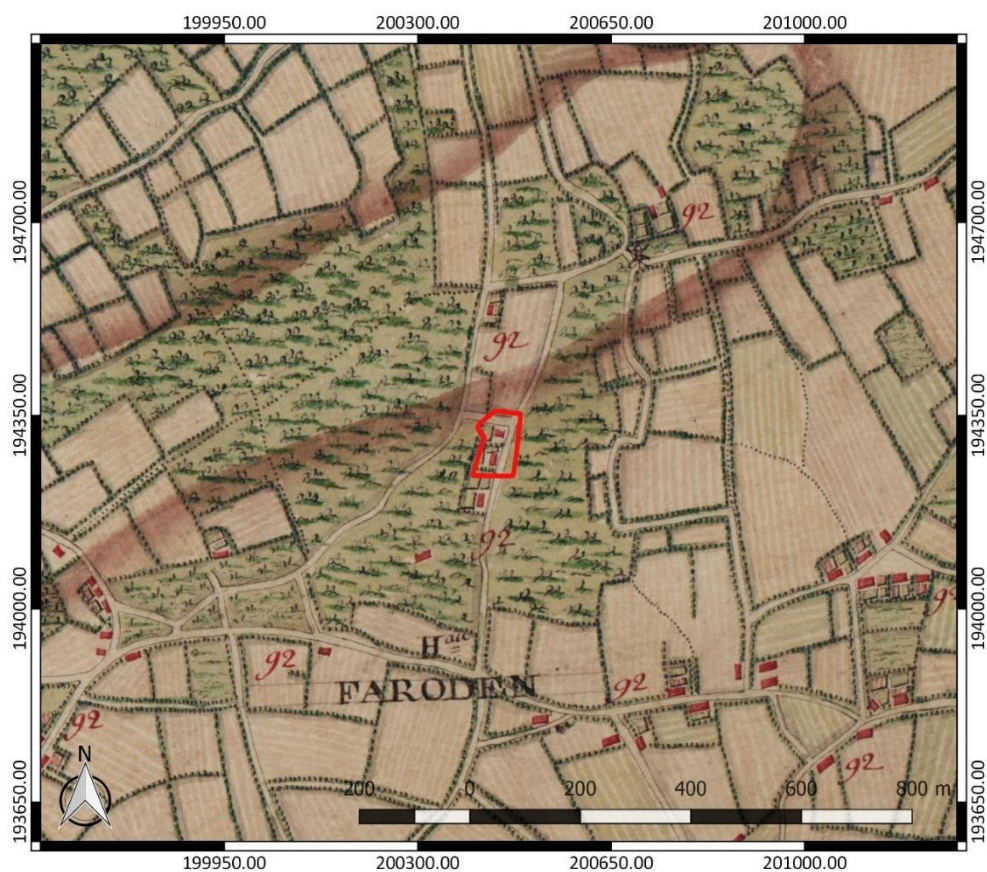
2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

De oudste vermelding van Tessenderlo (als "Tessenderlon") dateert uit 1135. De naam is afkomstig uit het Germaans en betekent "bosje op zandige hoogte". In oorsprong was het dorp een Loons allodium. In 1203 schonk Lodewijk, graaf van Loon, Tessenderlo aan Hugo de Pierrepont en werd het dorp terug in leen genomen. De Loonse rechtspraak was er van toepassing. In 1135 werd het patronaatsrecht overgedragen aan de abdij van Averbode, die door Arnold II op het grondgebied van Tessenderlo was gesticht. In 1942 vond ten zuidoosten van het centrum een ontploffing van de "Produits Chimiques de Tessenderloo" plaats, waarbij de historische dorpskern bijna volledig vernietigd werd. Tessenderlo evolueerde daarna naar een verstedelijkte plattelandsgemeente met een uitgebreid, cirkelvormig dorpscentrum rondom de oude kern.⁸ Het onderzoeksgebied situeert zich ter hoogte van "de Berg", een vrij jonge woonkern ten zuiden van het centrum. De Berg is een deel van het voormalige gehucht Schoonhees.⁹

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), bevindt het onderzoeksgebied zich in een beboste omgeving (Figuur 18 en Figuur 19). Binnen het onderzoeksgebied lopen twee haaks op elkaar staande wegen (een noord-zuid en een oost-west georiënteerde weg) en zijn er twee gebouwen met tuinen aanwezig. Mogelijk is er echter een afwijking ontstaan bij het georefereren van de kaart. Op basis van het beeld dat op latere kaarten te zien is (zie verder) moet het onderzoeksgebied vermoedelijk ten oosten van de noord-zuid georiënteerde weg gesitueerd worden. Vermoedelijk was het dan ook volledig bebost.

⁸Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Tessenderlo [online] <https://id.erfgoed.net/themas/13927> (Geraadpleegd op 21-10-2020)

⁹Gemeente Tessenderlo: <https://www.tessenderlo.be/product/104/beknopte-geschiedenis-van-tessenderlo>

Figuur 18: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 19: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden (detail) met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Ten noordoosten is een molen aangegeven. Ten zuiden bevindt zich het gehucht “Faroden” (Varode). De historische dorpskern van Tessengerlo is op verdere afstand ten noorden (buiten de kaart) gesitueerd.

Het primitief kadasterplan uit 1840-1843 (Figuur 20) toont dat het onderzoeksgebied onbebouwd is. De kaart vermeldt twee toponiemen of straatnamen in de nabijheid van het onderzoeksgebied: “Mole hoeven” en “Mole huizen”. De huidige straatnamen Molenhoeven en Molenhuizen verwijzen nog naar deze toponiemen. Ten westen loopt een weg die aangeduid is als “weg van Tessengerlo naar Diest”. Het tracé van de weg stemt reeds grotendeels overeen met de huidige Molenhoeven. In het noordwesten doorsnijdt deze weg het terrein. Ten zuidwesten loopt het tracé van de huidige Molenhuizen. De Atlas der Buurtwegen (1841) geeft een gelijkaardig beeld weer (Figuur 21). De weg die in het noordwesten door het onderzoeksgebied loopt, is hier aangeduid als voetweg.

Op de Vandermaelenkaart (1846-1854) is er voor het eerst ook ten oosten van het terrein een weg te bemerken (Figuur 22). Deze weg volgt reeds het verloop van de huidige Diesterstraat. Door een fout bij het georefereren van de kaart is het onderzoeksgebied naar het westen opgeschoven en loopt de Molenhoeven door het onderzoeksgebied. Het tracé van deze weg buigt in het noorden af om aan te sluiten bij het tracé van de Diesterstraat.

Figuur 20: Primitief kadasterplan uit 1840-1843 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://search.arch.be/nl/>)

Figuur 21: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 22: Vandermaelenkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Een topografische kaart uit 1933 (Figuur 23) toont voor het eerst bebouwing in het noorden en het zuiden van het onderzoeksgebied. De Diesterstraat is aangeduid als rijksweg. Het gebogen tracé van de Molenhoeven snijdt het onderzoeksgebied nog steeds in de noordwestelijke hoek van het terrein. Op een topografische kaart uit 1958-1961 (Figuur 24) is het tracé van de Molenhoeven en Molenhuizen aangepast. De Molenhuizen is rechtgetrokken en loopt nu langs de noordwestelijke rand van het terrein. Binnen het onderzoeksgebied is de bebouwing uitgebreid. Er zijn nu ook gebouwen aanwezig in het centrale deel van het onderzoeksgebied. Het gaat vermoedelijk om een woning met enkele bijgebouwen. Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 25) toont een gelijkaardig beeld. In de onbebouwde zones van het terrein zijn bomen aanwezig.

Op een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 26) en een topografische kaart uit 1986 (Figuur 27) is er ook bebouwing aanwezig in het zuidwesten van het terrein. Verder sluit het beeld aan bij het beeld dat we zien op de topografische kaart uit 1958-1961 en de luchtfoto uit 1971. Een luchtfoto uit 2000-2003 toont nog steeds geen grote veranderingen binnen het onderzoeksgebied (Figuur 28).

Figuur 23: Topografische kaart uit 1933 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

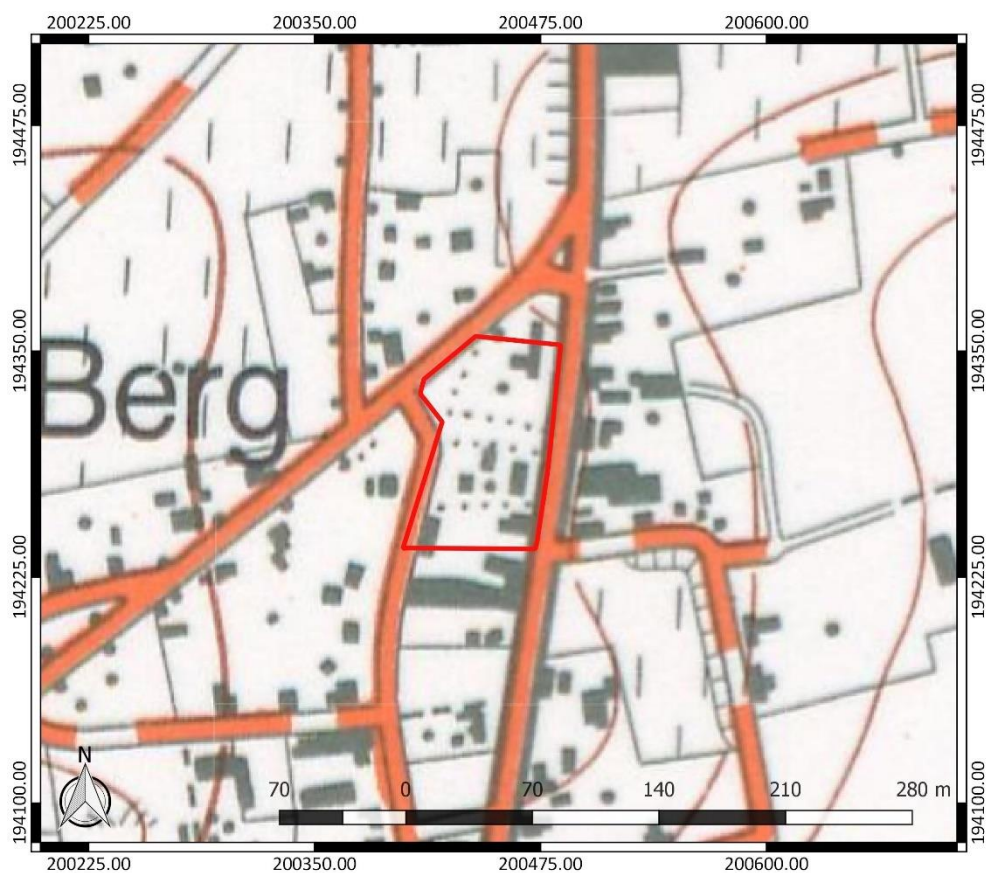
Figuur 24: Topografische kaart uit 1958-1961 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 25: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 26: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 27: Topografische kaart uit 1986 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 28: Luchtfoto uit 2000-2003 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op een luchtfoto uit 2005-2007 (Figuur 29) is te zien dat de bebouwing in het noorden van het terrein gesloopt is en vervangen is door een supermarkt met parking. Ten zuiden van de supermarkt is een doorsteek tussen de Diesterstraat en de Molenhoeven aangelegd. In het centrale en zuidelijke deel van het terrein zijn nog steeds enkele woningen met bijgebouwen te bemerken. Een luchtfoto uit 2014 (Figuur 30) toont dat een deel van de bebouwing in het zuiden van het terrein gesloopt is. Centraal en in het zuidwesten zijn wel nog steeds woningen met bijgebouwen en tuinen aanwezig. De noordelijke zone met supermarkt en parking is ongewijzigd gebleven. Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 8).

Figuur 29: Luchtfoto uit 2005-2007 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

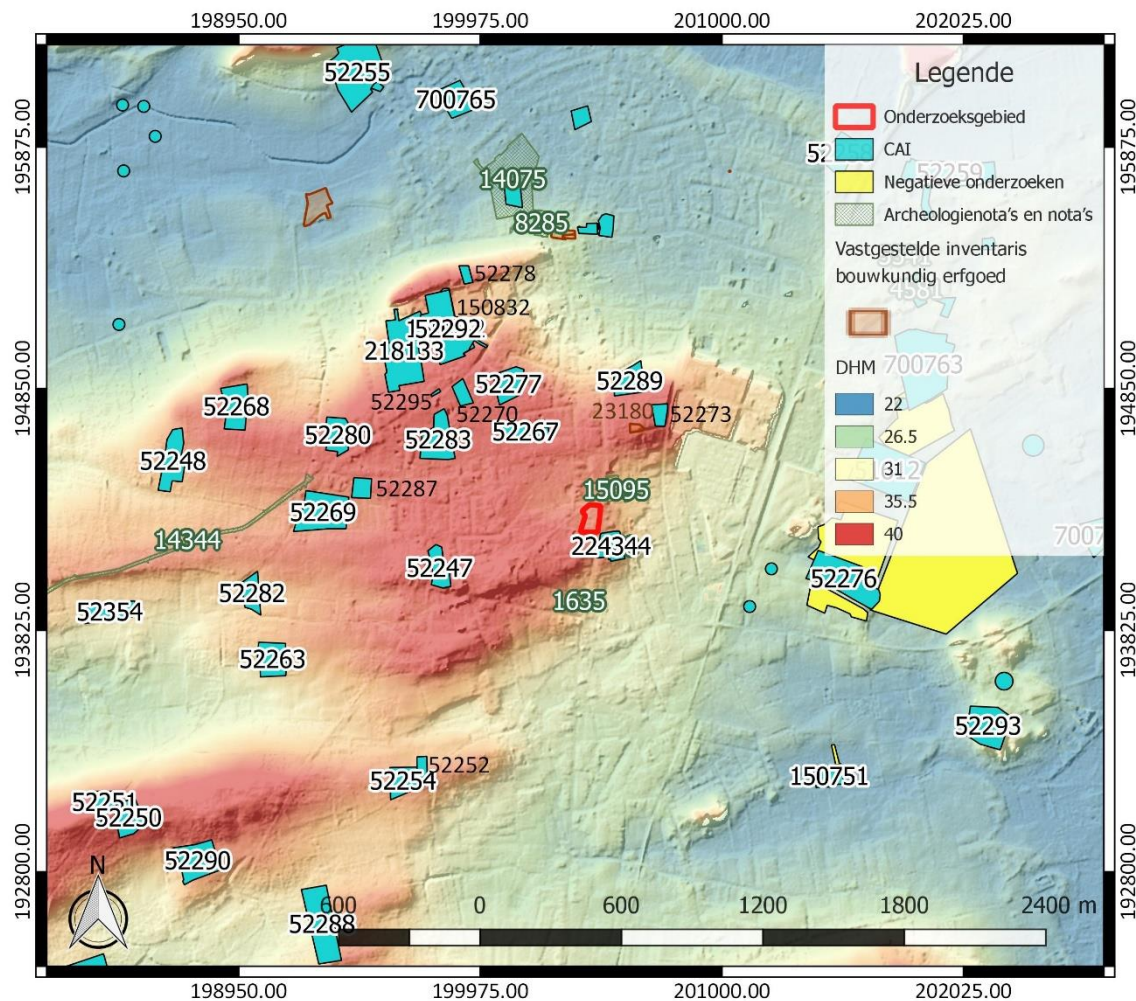

Figuur 30: Luchtfoto uit 2014 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 31). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Tijdens een proefsleuvenonderzoek aan de overkant van de Diesterstraat (CAI ID 224344), op korte afstand ten zuidoosten van het onderzoeksgebied, werden in een ploeglaag drie kleine fragmenten geglazuurd rood aardewerk en een steelfragment van een kleipijpje gevonden. Het aardewerk wordt in de nieuwe tijd gedateerd.¹⁰

Figuur 31: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Op iets grotere afstand maar op een gelijkaardige landschappelijke ligging als het onderzoeksgebied zijn verschillende vondslocaties aanwezig waar bij archeologische veldkartering lithisch materiaal uit de steentijd aan het licht gekomen is. Ter hoogte van CAI ID 52263, CAI ID 52267, CAI ID 52269, CAI ID 52270, CAI ID 52273, CAI ID 52278, CAI ID 52283, CAI ID 52290 en CAI ID 52295 werden afslagen

¹⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Diesterstraat I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/224344> (Geraadpleegd op 22-10-2020)

aangetroffen, die algemeen in de steentijd gedateerd worden.¹¹ Op locatie CAI ID 52287 werden vier steentijdvondsten ingezameld, waaronder een gevleugelde pijlpunt. Ook op de vindplaats “Waterwinning-Boshuis” (CAI ID 52354) werden enkele silexartefacten uit de steentijd aangetroffen.¹²

Enkele vindplaatsen leverden lithisch materiaal op dat enger gedateerd kon worden. Ter hoogte van CAI ID 52288 werd een sterk verweerde afslag uit het paleolithicum gevonden.¹³ Op locatie CAI ID 52250 werd een vondstenconcentratie uit de steentijd aangetroffen. In totaal werden er 812 vondsten ingezameld. Onder de vondsten bevinden zich een Levalloisafslag uit het midden-paleolithicum en vier trapezia uit het laat-paleolithicum of mesolithicum. Het overgrote deel van de vondsten dateert echter uit het neolithicum. Het gaat onder meer om dissels, pijlpunten en een Bandkeramische spits. Daarnaast werd er hier ook aardewerk uit de ijzertijd gevonden. Ook een grote hoeveelheid polijststenen zou uit deze periode dateren.¹⁴

Ter hoogte van CAI ID 52268 werd eveneens lithisch materiaal gevonden. Het gaat om acht afslagen in Wommersomkwartsiet uit het mesolithicum en een klein bijltje in bruine silex uit het neolithicum.¹⁵ Locatie CAI ID 52277 leverde 52 artefacten uit het mesolithicum en neolithicum op, waaronder een gevleugelde pijlpunt en artefacten in Wommersomkwartsiet. Verder werd hier ook aardewerk uit de volle en late middeleeuwen gevonden.¹⁶

Van 1981 tot 2006 werden veldprospecties uitgevoerd ter hoogte van locatie “De Wildernis” (CAI ID 52292). Hier werden 89 vondsten in verschillende soorten silex en Wommersomkwartsiet uit het mesolithicum en neolithicum gevonden. De vondstenconcentratie bestaat onder meer uit afslagen, kerfresten, schrabbertjes, een klingetje, fragmenten van gepolijste bijlen en een trapezium. Daarnaast

¹¹Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TAP [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52263> (Geraadpleegd op 22-10-2020);

Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TAS [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52267> (Geraadpleegd op 22-10-2020);

Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TAU [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52269> (Geraadpleegd op 22-10-2020);

Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TAV [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52270> (Geraadpleegd op 22-10-2020);

Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TAY [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52273> (Geraadpleegd op 22-10-2020);

Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TE [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52278> (Geraadpleegd op 22-10-2020);

Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TIF [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52283> (Geraadpleegd op 22-10-2020);

Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TP [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52290> (Geraadpleegd op 22-10-2020);

Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TV [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52295> (Geraadpleegd op 22-10-2020)

¹²Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TM [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52287> (Geraadpleegd op 22-10-2020);

Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Waterwinning-Boshuis [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52354> (Geraadpleegd op 22-10-2020)

¹³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TN [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52288> (Geraadpleegd op 22-10-2020)

¹⁴Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TAC [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52250> (Geraadpleegd op 22-10-2020)

¹⁵Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TAT [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52268> (Geraadpleegd op 22-10-2020)

¹⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TD [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52277> (Geraadpleegd op 22-10-2020)

werd er ook aardewerk uit de midden-Romeinse tijd en de volle middeleeuwen gevonden. Het betreft ca. 25 scherven uit de 2de-3de eeuw en veel Andenne-aardewerk. De vindplaats maakt deel uit van een terrein waar in 2010 een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem plaatsvond (CAI ID 150832). Hierbij werden enkel recente en natuurlijke grondsporen aangetroffen. Er werden echter wel enkele artefacten ingezameld, waaronder een kling in Wommersomkwartsiet en een schrabber in silex uit de steentijd. Ook werden er een vijftigtal handgevormde scherven uit de late ijzertijd/vroeg-Romeinse tijd gevonden, evenals enkele middeleeuwse scherven.¹⁷

Verder kwam er op enkele locaties nog lithisch materiaal uit het neolithicum aan het licht. Op vindplaats CAI ID 52247 werden twee afslagen uit het neolithicum gevonden.¹⁸ CAI ID 52251 leverde ca. 50 vondsten uit deze periode op. De vondsten vormen geen echte concentratie. Ze bevonden zich eerder verspreid over het terrein.¹⁹ Ter hoogte van CAI ID 52252 werden negen vondsten uit het neolithicum gevonden. Het gaat voornamelijk om grote afslagen.²⁰ Er werden nog eens tien neolithische vondsten aangetroffen op vindplaats CAI ID 52254.²¹ Een laatste locatie waar steentijdmateriaal tevoorschijn kwam, is CAI ID 52289. Er werden ongeveer 37 objecten gevonden, waaronder een Bandkeramische spits en afslagen, die in het (midden-)neolithicum of algemeen in de steentijd gedateerd worden.²²

In de omgeving zijn er ook nog resten uit de Romeinse tijd aangetroffen. Dit gebeurde op vindplaats CAI ID 52280, waar een vondstenconcentratie aardewerk uit de Romeinse periode werd gevonden.²³ Verder bevindt zich in de omgeving van het onderzoeksgebied nog een windmolen die teruggaat tot de late middeleeuwen. Deze zogenaamde Oude Molen (ID 23180), de oudste windmolen in Tessenderlo, is opgenomen in de Vastgestelde Inventaris Bouwkundig Erfgoed. De eerste vermelding van de molen dateert uit 1301. Hij behoorde toen toe aan de heer van Tessenderlo, de graaf van Loon. De laatste graaf van Loon, Lodewijk IV, schonk de molen in 1336 aan de abdij van Averbode. Vanaf 1400 zijn er andere eigenaars gekend. Tijdens de godsdienststoebeelen op het einde van de 16de eeuw werd de molenaar meermaals afgeperst en bestolen. De molen raakte in verval en stortte in tijdens een storm op 17 maart 1606. Enkele jaren later werd hij heropgericht. Deze heropgerichte molen werd volgens een inscriptie vernieuwd in 1728. In 1934 werd de Oude Molen verbouwd van een open naar een gesloten standaardmolen. Op het einde van de 20ste eeuw werd de molen gerestaureerd.²⁴

Er zijn ook nog resten uit de nieuwe en de nieuwste tijd aangetroffen in de omgeving. Tijdens een veldprospectie ter hoogte van CAI ID 52282 werd een vondstenconcentratie aardewerk uit de nieuwe

¹⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: 'De Wildernis' (TS) [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52292> (Geraadpleegd op 22-10-2020);

Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: 'De Wildernis' 2 [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/150832> (Geraadpleegd op 22-10-2020)

¹⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TA [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52247> (Geraadpleegd op 22-10-2020)

¹⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TAD [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52251> (Geraadpleegd op 22-10-2020)

²⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TAE [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52252> (Geraadpleegd op 22-10-2020)

²¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TAG [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52254> (Geraadpleegd op 22-10-2020)

²² Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TO [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52289> (Geraadpleegd op 22-10-2020)

²³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TG [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52280> (Geraadpleegd op 22-10-2020)

²⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Windmolen Oude Molen [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/23180> (Geraadpleegd op 22-10-2020)

tijd gevonden.²⁵ Op de Stemberg (CAI ID 218133) werd proefsleuvenonderzoek uitgevoerd waarbij vijf grondsporen uit de 19de eeuw werden aangesneden. Het gaat om ploegsporen, twee kuilen en een greppel.²⁶ Tot slot is er op vindplaats CAI ID 52248 nog een lakenloodje van onbepaalde datering aangetroffen.²⁷

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Ook bekrachtigde archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving bieden geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties. Daarom lichten we ze hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Uit het bureauonderzoek blijkt dat de omgeving van het onderzoeksgebied rijk is aan gekende archeologische waarden. Ze dateren uit de steentijd, de Romeinse tijd en de middeleeuwen. Dit maakt dat we ook een hoge archeologische verwachting voor het onderzoeksgebied hebben met betrekking tot deze periodes.

Het terrein is gesitueerd op de rand van een hoogte in het landschap. In de 18de eeuw was het terrein in gebruik als bos. In de 20ste eeuw verscheen bebouwing op het terrein. Die bebouwing veranderde doorheen de tijd. Als gevolg van de bouw en sloop van gebouwen en verhardingen zijn plaatselijke verstoringen van het bodemarchief te verwachten. Het is op dit moment niet duidelijk welke bewaringstoestand de natuurlijke aardkundige eenheden op het terrein kennen.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het volledige onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de sloop van de aanwezige bebouwing en verharding en de oprichting van een nieuw gebouw met bijhorende omgevingsaanleg. Van verschillende bodemingrepen ligt de precieze verstoringdiepte niet vast. Dit doet besluiten dat binnen het volledige onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Er is een concrete verwachting naar relevante archeologische waarden uit de steentijd, de Romeinse tijd en de middeleeuwen, maar de aanwezigheid van relevante archeologische resten uit andere periodes is op dit moment nog niet uit te sluiten. Omwille van bouw- en sloopwerken op het terrein in het verleden bestaat er onduidelijkheid over de bewaringstoestand van het bodemarchief. Wel is duidelijk dat de geplande werken op het terrein een sterk negatieve impact op het bodemarchief zullen hebben. Daarom is verder vooronderzoek nodig om na te gaan wat de bewaringstoestand van het bodemarchief is en of er relevante archeologische waarden aanwezig zijn op het terrein.

²⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TI [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52282> (Geraadpleegd op 22-10-2020)

²⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: Stemberg [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/218133> (Geraadpleegd op 22-10-2020)

²⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: TAA [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/52248> (Geraadpleegd op 22-10-2020)

Voor het verdere vooronderzoek wegen we verschillende onderzoeksmethodes af. Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Het potentieel op kennisvermeerdering is voor deze onderzoekstechniek te beperkt. Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het volledige terrein in gebruik is als tuinzone of bebouwd en verhard is.

Landschappelijk bodemonderzoek is wel relevant om de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites beter in te kunnen schatten. Afhankelijk van de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites is mogelijk bijkomend onderzoek naar steentijd artefactensites nodig.

Tot slot dient ook een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Er is een concrete verwachting naar relevante archeologische waarden uit de steentijd, de Romeinse tijd en de middeleeuwen, maar de aanwezigheid van relevante archeologische resten uit andere periodes is op dit moment nog niet uit te sluiten. Omwille van bouw- en sloopwerken op het terrein in het verleden bestaat er onduidelijkheid over de bewaringstoestand van het bodemarchief. Wel is duidelijk dat de geplande werken op het terrein een sterk negatieve impact op het bodemarchief zullen hebben. Daarom is verder vooronderzoek nodig om na te gaan wat de bewaringstoestand van het bodemarchief is en of er relevante archeologische waarden aanwezig zijn op het terrein.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Baeyens, L., 1960: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Tessenderlo 61 W*, Gent.

Frederickx, E./S. Gouwy/F. Gullentops/E. Paulissen/N. Vandenberghe, 1996: *Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart. Kaartblad 25 Hasselt*, Leuven.

4.2 Websites

Cartesius (2020)
<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2020)
<http://dov.vlaanderen.be>

Gemeente Tessenderlo (2020)
<https://www.tessenderlo.be/>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2020)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2020)
<http://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2020)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2020)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

Rijksarchief België (2020)
<https://search.arch.be/nl/>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

